

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NOMUS

Indhold:	Side
En stor tak	2
Endnu en skat	3
Tur til Nødebo	6
En milepæl for byens styre	9
Jernaldergrave	12
Foredrag	14
Åbningstider	14
Generalforsamling	15

Anna i 1921 i sit "motorcykel-dress" - dog uden flyverhjelme; men med klokkehat, 1920ernes "hotte" hovedbeklædning, modemæssigt inspireret af soldaternes stålhjelme. Anna var ikke kun bagsædepassagerer; men kørte også selv ture på Sunbeam'en - en ung kvinde med styr på livet. (Se artikel side 6).

En stor tak!

NoMus' redaktør siden bladets start for 13 år siden, Hans Jørgen Clementsen, meddelte, da det sidste, store nummer af NoMus var på vej i tryk, at han nu mente, at tiden var moden til at takke af som redaktør. Baggrunden er, at det er et meget tidskrævende arbejde, og at Hans Jørgen nu ønsker at bruge flere kræfter på sine mange andre interesser. Alt har sin tid. Redaktionen og museet har modtaget beslutningen med forståelse om end også med stor beklagelse. Det skal derfor fra redaktionens, bestyrelsens og museets vegne lyde en stor tak til Hans Jørgen Clementsen for de mange års uegennyttige bidrag til udgivelsen af NoMus.

Det er min opfattelse, at NoMus med årene er blevet et meget bedre blad, ikke mindst takket være Hans Jørgen. Bladet har fået ny layout, et større format og trykkekvaliteten er blevet bedre. Artiklerne er mere gennemarbejdede og korrektoren fanger de fleste "tyrkfejl". Den redaktionelle linie er også lagt om, så der nu (bl.a. på grund af læserønsker) er ganske få artikler, som anmelder arrangementer og lignende (den tidligere faste rubrik "set og sket"). I stedet koncentrerer indholdet sig udover pligtstoffet om kulturhistoriske emner, som det er vores indtryk har læsernes største interesse. Og det er jo også dybest set det, der er museets opgave. Gennem alle årene har Hans Jørgens arbejde i denne sammenhæng været uvurderlig. Arbejdets løn lå blot i at kunne præsentere et smukt blad.

Det er glædeligt, at Grethe Post har givet tilsagn om at overtage hvervet som redaktør med det nummer af NoMus, du nu

holder i hånden. Grethe Post sad indtil årsskiftet i redaktionen og er også suppleant til museets bestyrelse (se NoMus 2/98, p. 15).

NoMus opsættes i et program, som hedder PageMaker. Det er ikke et helt enkelt program at anvende, så dette nummer er blevet tilrettelagt i et nært samarbejde med vores trykkeri, Pejse Trykcenter. Fra næste nummer har vi tiltro til, at Grethe helt kan overtage Hans Jørgens hverv, omend det ikke bliver en let arv at løfte.

Hans Jørgen Clementsen

Med disse omrokeringer er der blevet en plads ledig i redaktionen. Hvis du har mod på at deltage i det spændende arbejde, som det er at tilrettelægge bladets redaktionelle linie og få bladet på gaden til tiden, hører vi meget gerne fra dig. Kan du skrive og kan du „den vanskelige danske sprog“, kan vi til gengæld tilbyde et spændende og sjovt arbejde med at formidle vores fælles kulturarv.

Finn Erik Kramer

NoMus er medlemsblad for Nordsjællandsk Museumsforening, som varetager driften af Sophienborg, Nordsjællandsk Folkemuseum i Hillerød. Museet dækker arkæologi og nyere tids kulturhistorie i Hillerød, Allerød, Skævinge og Fredensborg-Humlebæk kommuner samt arkæologien i Helsingør kommune. Desuden er det byhistorisk museum for Hillerød og specialmuseum for landbokulturen i Nordsjælland.

NoMus udkommer 4 gange årligt (i februar, april, september og december) og sendes til museumsforeningens medlemmer samt en række private virksomheder og offentlige institutioner.

Redaktion:

Grethe Post
(ansvarshavende),
Flemming Beyer,
Finn Erik Kramer,
Connie Pedersen.

Adresse:

Sophienborg, Nordsjællandsk
Folkemuseum,
Sophienborg Allé 9,
3400 Hillerød
Telefon: 48 24 34 48
Fax: 48 24 34 42
E-mail: nfh@get2net.dk
Homepage: <http://hjem.get2net.dk/nfh>

Endnu en skat - og lidt om Freerslevs historie

Finn Erik Kramer

Igen er der ved juletid dukket en skat op i museets virkeområde - det ville vi ikke have noget mod, hvis det på samme måde som jule blev en fast tradition. Denne gang kommer den fra Freerslevs omegn. At skatte dukker op ved juletid er dog ikke milde gaver fra det høje i egentlig forstand. Det hænger mere sammen med, at de detektormedarbejdere, som er knyttet til museet, har deres højsæson i den tid, hvor markerne er fri for afgrøder og er pløjede - altså i efteråret.

De første fund gjordes af Kirsten Hougaard, Hillerød, i november måned. Det var en lille snes sølvmonter, som stammede fra midten af tusindtallet - det vil sige fra overgangen mellem vikingetid og middelalder. At Kirsten Hougaard gik lige præcis på denne mark var ikke tilfældigt. Tidligere havde hun andetsteds på marken fundet engelske sølvmonter, som er slået under Æthelred II (997-1003). Mens de engelske mønter var få og lå lidt spredt, gjordes det nye fund inden for et mindre område og altså også i et større antal. Det var tid til at rykke i felten, for disse kendsgerninger tydede på, at der var tale om en møntskat under oppløjning eller en oppløjet møntskat.

En oppløjet møntskat

Det sidste viste sig desværre at være tilfældet. Skatten var med stor sandsynlighed helt oppløjet, da der ikke fandtes spor af nogen nedgravning, hvor skatten kan have stået, eller spor af en

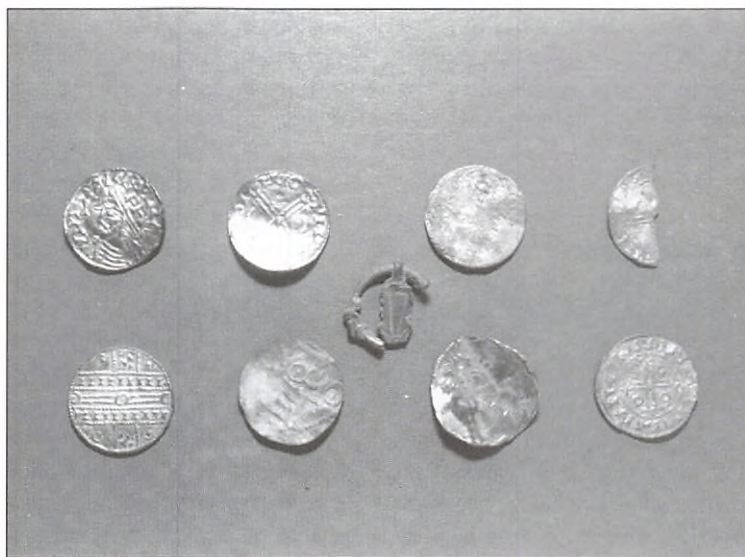

Fig. 1: Et udsnit af møntskatten. I midten ses en betalingsring med rester af et vedhæng. Mønten øverst til venstre er fra Stridsperioden og slået i Odense. De øvrige i øverste række er af Svend Estridsen og slået i Lund. De to yderste i nederste række er Svend Estridsen-mønter slået i henholdsvis Roskilde og Slagelse, mens de to midterste indtil videre er ubestemte, men antageligt tyske. Foto: Lars Skov.

beholder, som kan have rummet den. Måske har skatten været nedlagt i en læderpung eller en træbeholder, som forlængst er gået til - vi ved det ikke. Men en møntskat var det!

Ved museets udgravning fremkom yderligere et par snese mønter, således at der ialt fandtes 57 mønter. Mønterne er danske og tyske, langt de fleste dog danske. De ældste stammer fra *Stridsperioden* 1042-47, hvor både den norske Magnus (senere kaldet „den Gode“) og den danske Svend Estridsen gjorde krav på tronen. Magnus blev konge i 1042 - men vist ikke uden strid, heraf navnet på perioden. Mønter slået i Lund

på denne tid bærer „forkerte“ navne som Knud, og på andre har man bevidst gjort navnet ulæseligt. Møntmesteren har vist garderet sig overfor usikkerheden om, hvilke konger han skulle lyde? Magnus døde i 1047, hvorefter Svend Estridsen overtog tronen til sin død i 1074. Svend måtte dog afstå Norge til Harald Hårderåde, Magnus' farbror, som i de efterfølgende år hærgede de danske kyster. Harald døde i 1066, og det er omkring dette tidspunkt, at møntskatten er blevet gravet ned ved Freerslev.

Langt de fleste af mønterne er slået under Svend Estridsen, og på flere af dem ser vi hans por-

træt. På dette tidspunkt var der hverken hovedstad eller nationalbank, så der var flere byer, som havde ret til at præge mønter. Godt 30 er slået i Lund, halvt så mange i Roskilde, mens et par stykker kommer fra Slagelse. En mønt fra Stridsperioden er slået i Odense. Når Nationalmuseets Mønt- og Medaillesamling har gennemgået mønterne, vil vi vende tilbage og fortælle mere om dem og særligt de tyske, som endnu ikke er blevet bestemt.

Munke og adel

At der dukker en møntskat op, som fortæller om en formuende slægt i Freerslev, er ikke overraskende. Freerslev har været en af de store og gamle slettelandsbyer i Nordsjælland. Forleddet i Freerslev kommer af et sammensat mandsnavn, det olddanske *Frit-har*. Landsbyens endelse -lev (som i Sigerslev) dateres af navnforskerne til at være „aktiv“, det vil sige komme i brug og blive anvendt langt tilbage i jernalderen. Faktisk fandtes der ved udgravningen en bronzefibel - oldtidens sikkerhedsnål -, som stammer fra tiden efter Kristi fødsel.

Omkring 1160 møder vi som medunderskriver af et brev en Tove af Freerslev (*Touo de Fri-thisleu*). Også i 13- og 1400-tallet møder vi i dokumenter personer, som tilskrives sig at være bosiddende i Freerslev.

Om landsbyens tidligere betydning og velstand vidner også, at den i middelalderen indtil 1550'erne var sogneby med egen kirke. Sognet bestod ud over sognebyen også mod nordøst af de forsvundne landsbyer Ryet, Egespur og Skyrød samt Faurholm. Freerslev by med kirken skænktes allerede o. 1175 af Absalon til Æbelholt kloster. Ved landsbyen har der tilsyneladende også været

flere møller i 1100-tallet, som også ejedes af klostret. Et minde om klostervæsenets aktiviteter i området er antageligt overleveret i markbøgerne fra 1600-tallet ved navnene *Brødeskiffie Aas (Brøe Skift)* og *Munckelunds Agre*. Selv om det fremgår af flere kilder, at Æbelholt ejede „landsbyen“ udelukker det næppe, at der kan have siddet en lokal stormand eller væbner, som også har ejet gårde i byen. Godset Faurholm skal muligvis ses som denne stormands udflytning fra landsbyen, hvilket antageligt er sket i 1300-årene. Faurholm hørte jo som sagt oprindeligt til Freerslev sogn.

I et forlæg til en skatliste fra begyndelsen af 1500-tallet er fem af bønderne i landsbyen optaget som værende velhavende. Dette er noget udover det almindelige og vidner om en velstående landsby. I 1682 fandtes der 20 gårde i landsbyen, og dette antal har nok været rimeligt stabilt i hvert tilfælde et par århundreder tilbage i tid. Ved udskiftningen i slutningen af 1700-tallet var der 17 gårde. Landsbyen var af typen uregelmæssig vejforsteby med gadekær og en del huse på fortet. I 1700-tallet inddrages den nordlige del af Freerslevs jorder til kongelig skov - det bliver til Freerslev Hegn. I Freerslev Hegn findes bevaret et gærde med grøft, som muligvis er en del af landsbyens gamle vangegårde - gærdet kan dog også have tilhørt den forsvundne bebyggelse, Ryet (se nedenfor).

Hvad kort og markbøger fortæller

De gamle slettelandsbyer har haft store jordarealer knyttet til sig. Det har været deres resurseområde eller, som det også kaldes, deres ejerlaug. Resurseområdet har som oftest været afgrænset af naturli-

ge skel i landskabet. Således er det også med Freerslev, hvis jorder i en cirkel næsten hele vejen rundt om landsbyen er omkranset af vandløb og vådområder (Attemose, Havelse Å og mod nord inde i Freerslev Hegn Bølle-mose og små vandløb). Faktisk er Freerslev bys jorder til alle sider afgrænset af vådområder bortset fra en smal passage ved det nuværende Keldsvang (ikke at forveksle med Keldskov nordfor). Her har man fra Faurholm og sognets andre østlige bebyggelser så at sige tørskoet kunne vandre over til kirken i Freerslev. Når de utålmodige Københavnspendlere nu fræser af sted på Hillerød motorvejen ved Keldsvang, er der næppe mange der tænker på, at her vandrede sognebørnene gennem mange hundrede år fredeligt frem og tilbage til kirken i Freerslev.

I den ældre middelalder sker der i Danmark en voldsom befolkningstilvækst og bebyggelsesekspansion. Som et resultat af dette flytter mange gårde ud fra de ældre landsbyer, og nye opstår. I Nordsjælland er udflyttede bebyggelser med endelser på -rød og -holt almindelige i denne periode. Også bebyggelser med endelsen -torp (-rup, -strup) er i brug samtidig, men de kan i visse tilfælde også være ældre. Landsbyerne, der vel som oftest startede med én eller få gårde, placerede sig ude i yderkanten af de gamle ejerlaugs jorder - jorder som ofte var marginaljorder. Mange klarede ikke denne nybyggertilværelse eller blev efter få år „kaldt tilbage“ til landsbyen. De, der ikke klarede det, er sjældent omtalt i de skriftlige kilder, men erindringen om dem kan have overlevet i navnet på marken, hvor husene lå.

Muligvis har en sådan -rød bebyggelse ligget nord for lands-

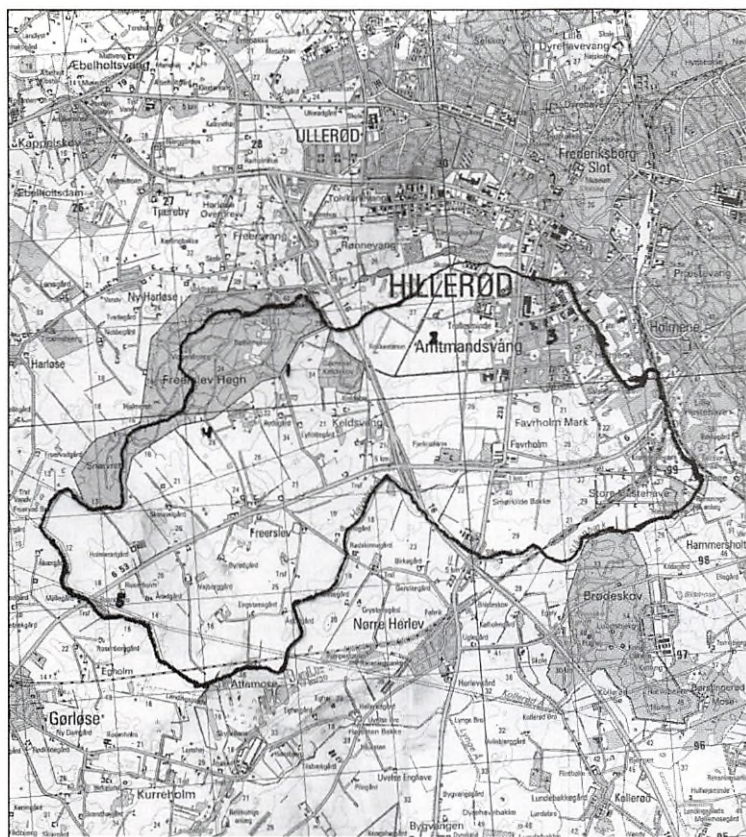

Fig 2: Forslag til Freerslev sogns udstrækning i middelalderen og forslag til beliggenheden af de tre forsvundne landsbyer Rønne (1), Egespur (2) og Skyrød (3). Også markerne, hvis navne muligvis angiver forsvundne bebyggelser, Ågerød (4) og Fitterød (5), er angivet.

byen, hvor nu Freerslev Hus ligger. I markbøgerne møder vi navnet *Irredtz Agere* og flere marker i området kaldes på et kort fra 1781 for *Ægereds Agre*. Lå her i middelalderen en landsby, **Ægerød**? Vi ved det ikke, men fremtidige markvandring kan måske afklare det.

Vestligst lå der i middelalderen muligvis også en bebyggelse *Fittered* (Fitterød) i nærheden af, hvor nu gårdene Rosenholm og Årødgård ligger. Marken kaldes på et senere kort for *Fütterne*. Også inde på nabojordene i Gørløse optræder disse Fitterød-agre. At der kan have ligget en fra Freerslev udflyttet bebyggelse

tyder også markbøgernes marknavn *Garsedde Agerne* (gårdsæde agerne), som betegner markerne, som hørte til en mindre gård.

Ryet

Vi kan altså ikke med sikkerhed sige, om disse marknavne med rødt fortæller om forsvundne bebyggelser. Navnet betyder jo rydning, men hvad man ryddede (skov, sten, stød) og til hvad (marker, gårde), det ved vi ikke.

En bebyggelse ved vi imidlertid, der har været på det nuværende Freerslev bys jorder, nemlig **Ryet** (også kaldet Ryd). Navnet betyder simpelthen rydning. Ryet er omtalt i flere skriftlige kil-

der i 1500-tallet og er vist nedlagt omkring 1580. Ved nedlæggelsen af kirken i Freerslev og under den efterfølgende store krongodssamling skifter den flere gange sognetilhørsforhold. Fra oprindeligt at have hørt til Freerslev sogn kommer den i en kort periode under Tjæreby sogn og ender (sammen med Freerslev) med at komme under Herlev sogn. Ryet var i 1500-tallet en enestegaard, som var ejet af Faurholm.

Med disse oplysninger var det ikke så svært at gætte sig til, hvor gården nogenlunde har ligget. I markbøgerne fra 1682 for Freerslev optræder da også agrene *Ryheds Agere*, *Mellum Rye Agere* og *Yderste Rye Aas* (*Ryed-Rye Wraae*) samt *Ryheds Agerne*. Disse marker lå nordøstligst på Freerslevs jorder og grænsede op til Faurholms jorder. På stedet ligger i dag Rydegård. Denne gård er flyttet ud fra Freerslev i 1700-tallet og bærer i sit navn erindring om markernes navne - og indirekte om middelaldergården.

Hvor ikke så mange idag måske ville tænke på, at Rydegård har noget med rød og rydning at gøre, findes der til gengæld flere andre udflyttede gårde ved Freerslev, som har den slags navne: **Årødgård**, **Holmerødgård**, **Skovrødgård** og **Byrødgård**. Disse gårdes navne har imidlertid intet at gøre med hverken rydning eller middelalder. Det er „opfundne“ navne, som gårdene har fået, da de flyttede ud fra landsbyen ved udskiftningen i slutningen af 1700-tallet. Men de er gode eksempler på, at en navneendelse kan være aktiv meget længe - og så efter, at man har glemt dets betydning.

Tak til Kirsten Hougaard for en foreløbig bestemmelse af de danske mønter.

Turen går til Nødebo

Lita Rosing-Schow og Kirsten Baunegaard

Titlen refererer til en linie i titelsangen til den elskede folkekomedie "Nødebo Præstegaard", der siden 1888 er blevet spillet på Folketeatret i København. Denne artikel skal nu ikke handle om folkekomedier; men om den rene og skære romantik i Grib Skov og Nødebo anno 1920.

I juni 1999 fik Nordsjællandsk Folkemuseum en omfattende gave fra en kvinde i Roskilde. Ga-

fulgte levende med i alle de nye motoriserede opfindelser, som starten på det 20. århundrede og grotesk nok 1. Verdenskrig havde frembragt. Han købte en motorcykel af en ven i Roskilde, Holgers hjemby. Vennen var iøvrigt Gustav Wieds søn Johan, og motorcyklen var af mærket Sunbeam. På "Scandinavia" arbejdede også den to år yngre Anna Koch, der var kontoruddannet.

egen lille lejlighed på Østerbro i Kartoffelrækkerne, Marstrands-gade nr 2. Hun var særdeles kreativ og fingernem, syede meget af sit tøj selv, fremstillede sine egne hatte og fulgte aktivt med i modens strømninger.

Og i de første årtier af århundredet skete der virkelig noget på modefronten. Under 1. Verdenskrig blev kvindedragten kortere og skørtet videre. Aldrig havde kvinder vist så meget ben, hvilket fik moralisterne til at protestere. Men protesterne og kravene om anstændighed kunne ikke standse kvindernes kropslige frigørelse. I løbet af 1920'erne blev denne frihedsdemonstration mere omfattende end de fleste havde forestillet sig. Korsettet, der havde været fast - og for mange en snærende - bestanddel af kvindedragten i over 100 år, røg ud, hofteholder og busteholder holdt sit indtog og mange kvinder ofrede det lange hår og blev klippet i en kort pagefrisur.

Sport og aktivitet var med til at ændre kvindeidealet. Tiden efter krigen var en tid, hvor alt syntes muligt for de unge, og tidens kvindeideal blev den feminine "kammeratpige" - som for eksempel når Anna Koch tog på motorcykeltur i det nordsjællandske med sin Holger.

Hun tog med ham som hans ligemand, klædt i praktisk tøj, inspireret af soldatens skyttegravsudstyr, af robust kvalitet og i en brun-grønlig farve, så "soldaten" faldt sammen med sine omgivelser. Tøjet skulle dog kun ligne, være inspireret af det militære liv, der var ikke tale om aflagt, origi-

Anna dvæler i en lysning i Grib Skov, forevigt af Holger på én af deres ture. Omkring 1920.

ven bestod af en del tekstiler og genstande, nogle fotos samt enkelte arkivalier, der alt sammen havde tilhørt givers forældre. Til gaven viste sig at være knyttet en meget romantisk historie om et forelsket par fra Roskilde, der lige efter 1. Verdenskrig henlagde deres bryllup til Nødebo.

Historien er som følger: I 1917 arbejdede den 24 årige Holger Jepsen i forsikringsselskabet "Scandinavia" på Kgs. Nytorv i København. Holger var, udover at være forsikringsuddannet, interesseret i alt vedrørende teknik, automobiler, flyvemaskiner - og ikke mindst motorcykler. Han

Ved en stor fest på "Scandinavia" blev Holger og Anna vist nok "skudt i hinanden". Og hvad var mere nærliggende end at drage ud på friske ture i det nordsjællandske skovlandskab med Anna bag på motorcyklen. Grib Skov blev det foretrukne mål for de unge mennesker. Her kunne de sværme og flette fingre i fred og ro - nyde naturen og den medbragte mad eller måske en søndagsfrokost på Nødebo Kro.

Anna var, hvad man vel dengang kunne kalde en "emanciperet" kvinde. En frisk, feminin kvinde med appetit på livet. Hun forsørgede sig selv og havde sin

Det vordende brudepar, Anna og Holger på Sunbeam'en foran Nødebo Kro, sommeren 1920. Parret var veludstyrede når de tog på turene til Grib Skov. De medbragte altid en lille oppustelig pude, som Anna kunne sidde på i det grønne. Efter endt hvil, blev luften lukket ud og puden blev pakket sammen, parat til næste tur.

nalt militærbeklædning. I Illum købte Holger et sæt rideudstyr til Anna. Sættet bestod af frakke og bukser, som skulle gøre det ud for "motordress". Stoffet var en god kvalitet gabardine, frakken foret med kraftig silke. Bukserne havde ridefacon, vide foroven, og smalle fra knæene og nedefter - men de var samtidig "chikke". Et ord, der kom fra Frankrig og blev kodeordet for det, der var smart. Den unge kvindelige modeskaber, Coco Chanel var lige kommet på banen og havde lanceret det sportsprægede, komfortable fritidstøj, som faldt lige i de unges smag.

For at holde det korte pagehår på plads og vel også for at beskytte hovedet, fik Anna foræret en flyverhjelme af Holger. Hjelmen er en tro kopi af krigspilotens, kun var denne syet i et uldent, kipervævet stof, whipcord, til forskel fra pilotens læderhjelme. Desuden fik hun et par gamacher,

der skulle hindre tilsøling under kørslen, når hun havde sko på.

Brylluppet i Nødebo

I 1915 havde kvinderne fået valget, de havde adgang til de fleste uddannelser og nu også lige adgang til embederne i det offentlige, oven i købet med lige løn. Men formelt var der endnu ikke ligestilling i ægteskabet. Lovgivningen var ikke ændret. Dog kom der i løbet af 1920'erne en ændring i lovgivningen, hvor de to parter i ægteskabet lovformeligt blev gjort ligeværdige, idet der i et kønsneutralt sprog blev indført gensidig forsørgelsespligt. Tidligere havde det lovgivningsmæssigt udelukkende hvilet på manden.

Lovgivning eller ej - Anna og Holger forlovede sig efter et stykke tid, og i 1920 planlagde de at holde deres bryllup i det nordsjællandske, hvor så mange af forlovelsesestidens udflugter var gået til. Vielsen skulle foregå i Nødebo

Kirke, på trods af at Holger var ud af en velhavende familie og Roskilde Domkirke måske af nogle sås som mere passende - men det unge par syntes, at Nødebo kirke var en mere romantisk ramme om deres bryllup. Selve bryllupsfesten skulle holdes på Nødebo Kro. I oktober 1920 drog Anna til London for at købe ind til bryllupsudstyret, og til den brudekjole hun selv ville sy. I stormagasinet Selfridges købte hun mange meter smukke kniplinger, af cirka 10 centimeters bredde. Kjolen skulle nemlig sys udelukkende i kniplinger. Det var ikke helt lovligt at indføre så mange meter kniplinger fra udlandet på det tidspunkt, så Anna måtte faktisk smugle stoffet ind i landet.

Vel hjemkommet blev kjolen syet. Den blev kort, som moden bød det, hvilket vil sige ca. 20 cm fra gulvet. Livet sad lidt højt og blev markeret med et silkeskærf, ikke helt i 1920'ernes garconne-

Skoene var af silke, købt i Illum, fint rosa, med lille sløjfe og rokokosvajet hæl. Her var 1920ernes mere funktionalistiske lige hæl ikke slået igennem end-

Brylluppet fandt sted den 6. november 1920 i Nødebo Kirke. Inden da var bryllupsgæsterne blevet afhentet ved Gribso Trinbrædt i gig af staldkarlen fra Nødebo Kro, hvorefter de blev installeret på kroen og derfra videre til kirken. Pastor Kent, der egentlig var præst i Kingoskirken på Nørrebro, var en god ven af familien og han forrettede viel-

Holger og Anna fik to børn i deres ægteskab og de bosatte sig efter et par år i Marstrandsgade, i Roskilde. Menuen hos familien Koch Jeppesen stod siden den 6. november 1920 hvert år på andesteg. I 1929 kunne hele familien, far, mor og børn, komme ud at køre, idet de fik bil - en Ford, model 29. Turene gik ofte op langs Øresundskysten til Humlebæk, og derfra ind til Nødebo Kro, hvor søndagsfrokosten blev nydt. Takket være familien Koch Jeppesens omhu med at gemme tøj, breve, fotos og andet fra deres liv, kan vi - her på kanten af årtusindskiftet få et levende indblik i deres liv for snart mange årtier siden.

"Det kvindelige ideal", Marianne
 Thesander, 1994
 "Moden 1890 - 1920 - Histori-
 cisme og nye tider", Ingeborg
 Kock-Clausen, 1994
 "Krop og Klæ'er - Klædedragtens
 Kunsthistorie", R.Brobby-Johan-
 sen
 "Chanel - en kvinde i eget design",
 Axel Madsen, 1992
 "Kvindfolk" - en danmarkshisto-
 rie fra 1600 til 1980", 1986

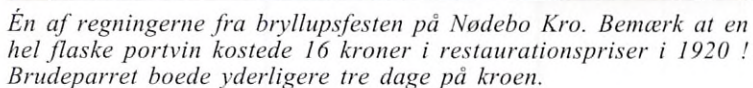

Fig. 1 Hillerød kommunes administrationsbygning ved Torvet omkring 1935 (Lokalhistorisk Arkiv)

En milepæl for byens styre

Flemming Beyer

På plejehjemmet "Kirsebærbacken" var der frem til 1999 opsat et gammelt støbt byvåben for Hillerød, som efter sigende skulle stamme fra det gamle rådhus på Torvet. Fra samme sted stammede ligeledes en del ældre flotte møbler, hvis historie ikke var særlig kendt.

Flytningen af byvåbenet til det nuværende rådhus i Frederiksværksgade var inspiration til denne beretning om en vigtig milepæl i bystyrets historie og om de værdifulde møbler, der kan knyttes til denne begivenhed.

Den store retsplejereform

En af Junigrundlovens paragraffer fra 1849 bestemte, at der skulle være en adskillelse mellem den lovgivende, udøvende og dømmende magt inden for retsplejen. Disse løfter var imidlertid aldrig blevet opfyldt, idet man gang på gang havde måttet give op, fordi

en adskillelse af den dømmende og udøvende magt ville koste så mange penge, at man havde været tilbage herfor. I 1916 var der dog endelig politisk mulighed for at realisere grundlovens tanker, og en gennemgribende retsreform blev gennemført med ikrafttræden den 1. oktober 1919 - 70 år efter grundloven vedtagelse!

Retsreformen var desuden en nødvendig forudsætning for den fulde demokratisering af kommunestyret i byerne.

Dette havde efter den endelige afskaffelse af den privilegerede valgret i 1916 kun et problem tilbage, nemlig indførelsen af en demokratisk valgt borgmester.

Frem til retsreformens gennemførelse havde det helt fra enevældens tid været sådan, at byfogeden i Hillerød - og i andre danske byer - havde fungeret som både politimester, dommer og borgmester. Mens byrådet efter

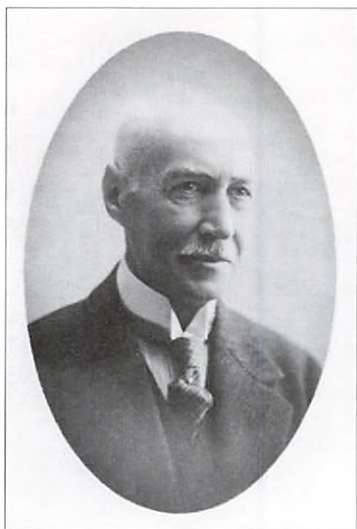
gennemførelsen af kommunaloven for købsteder i 1868 blev folkevalgt, var borgmesteren frem til 1919 kongelig udnævnt, først herefter blev denne demokratisk valgt.

Det var efterhånden blevet problematisk for det moderne demokratiske industrisamfund efter århundredeskiftet, at en person i lokalsamfundet fungerede som både politimester, dommer og formand for byrådet - og dermed stort set havde hele magten i byen.

Retsplejereformen i Hillerød

Den politiske situation i Hillerød efter byrådsvalget i 1917 var således, at byrådet bestod af 11 medlemmer fra henholdsvis Socialdemokratiet, Den kommunale Vælgerforening og de Konservervative. Borgmester var byfoged Carl Zahlmann.

En deling af borgmester-, po-

Borgmester, dommer Carl Zahlmann. Borgmester i Hillerød 1908 - 1937. (Lokal historisk Arkiv)

litimester- og dommerembedet skete i løbet af 1919. Carl Zahlmann var uddannet jurist og fortsatte i det nyoprettede dommerembede, ligesom han blev "folkevalgt" borgmester af byrådet. Det nyoprettede politimesterembede blev besat af Hack Kampmann i 1920.

Først ved kommunalvalget i 1921 blev Carl Zahlmann "rigtig" folkevalgt borgmester, da han blev opstillet på Den kommunale Vælgerforenings liste.

Ny administrationsbygning

Den praktiske gennemførelse af loven i Hillerød blev påbegyndt allerede i 1917 ved at byrådet købte hjørneejendommen Helsingørgade 2 - naboejendom til Råd-, Ting- og Arresthuset på Tovet. Pladsforholdene på rådhuset ville blive for trange med de udvidelser, der skulle finde sted inden for politi- og dommerembedet, derfor skulle en del af de kommunale funktioner overflyttes til en ny administrationsbygning.

Nogle lokaler i rådhusets fløj

mod Kannikegade blev dog bibeholdt frem til 1938, hvorefter politiet overtog disse, samtidig med at staten overtog ejerskabet af bygningen. Byrådssalen blev anvendt frem til den første kommunesammenlægning i 1966, hvorefter denne blev flyttet til det nye rådhus i Frederiksværksgade.

Bygningen på hjørnet af Helsingørgade og Torvet rummede ved købet i 1917 følgende: I stueetagen ud mod torvet restaurant Rådhuscafén med billard og fortovsservering om sommeren. På 1. sal havde den nystiftede Hillerød Læseforening sine lokaler. Desuden rummede ejendommen et butikslokale mod Helsingørgade med tricotage- og fodtøjs-

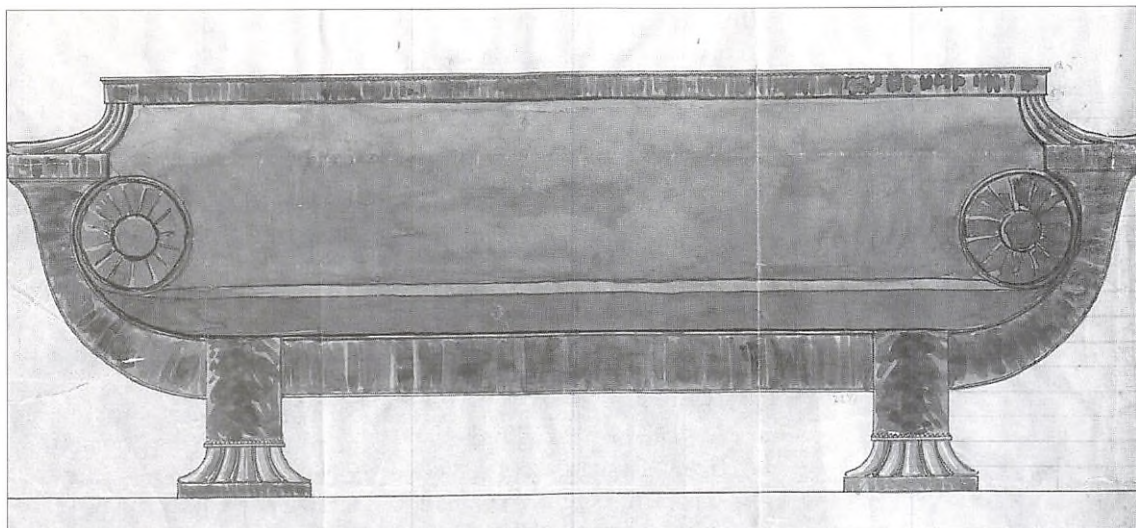
forretning og flere beboelseslejligheder.

Ved østgavlen af bygningen, op mod rådhuset, havde kommunen allerede i 1908 opført en lille bygning, indrettet til vejerbod og kødkontrol med en meget karakteristisk hesteskoformet indgangsport.

Ombygningen af hjørneejendommen blev overdraget til arkitekt Vilhelm Holck som også havde stået for opførelsen af bygningen i 1896. Denne havde for Hillerød Byråd blandt andet i 1887 tegnet det nye Raad-, Ting- og Arresthus på Torvet, samt ombygget kommuneskolen på Nordre Jernbanevej. Ud over rådhuset havde Holck også tegnet et af

Arkitekt Carl Lundqvist. Arkitekt i Hillerød 1914-1949. (Privateje)

Sofa til borgmesterkontoret, mahogni med grønt betræk. Tegnet af arkitekt Carl Lundqvist april 1919.

de andre store bygningsværker på torvet - Bankbygningen fra 1908, samt adskillige andre bygninger i byen.

Ved ombygningen skete der ikke de store ændringer af facaderne, hvorimod det indre blev gennemgribende ændret. Væsentligst var et helt ny fireløbstrappe med tilhørende indgangsparti, som blev opsat i fløjen mod Helsingørsgade.

Herudover blev flere rum slået sammen og skillevægge flyttet, således at bygningen fik en hensigtsmæssig funktion.

I løbet af 1919-20 blev byggearbejderne afsluttet, hvorefter den kommunale administration kunne flytte ind.

Nye embeder - nye kontorer

Årene 1918 - 19 var som nævnt en milepæl i bystyrets historie. Den større lokale selvbestemmelse medførte også en kraftig forøgelse af administration.

Det ældste embede - kærneren - tog sig af byens regnskaber. Herudover oprettedes i 1918 embedet som skatteseekretær, i 1919 embedet som byrådssekre-

retær og ligeledes i 1919 embedet som stadsingeniør.

Administrationsbygningen blev derfor indrettet med kontorer til den nye kommunale administration. De forskellige embeder (forvaltninger) fik hver sine afsnit i bygningen.

Stueetagen blev indrettet med kontorer for ligningskommisionen (skatteforvaltningen) og et par udvalgsværelser.

På 1.sal blev der i fløjen mod Helsingørsgade indrettet borgmesterkontor og kontorer for byrådssekretæren. I fløjen mod Tor-

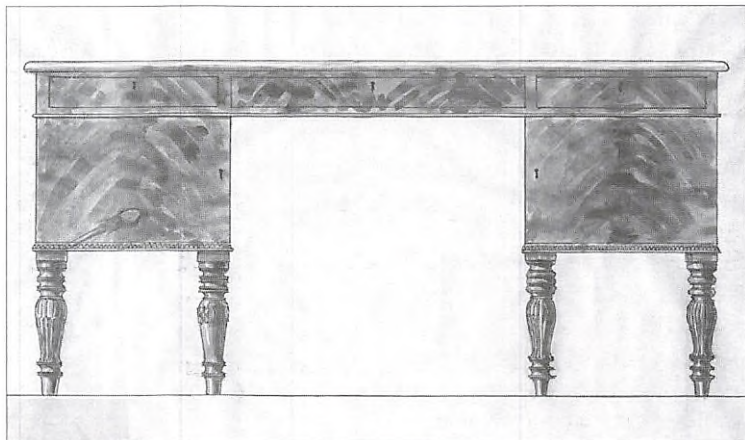
vet lå kontorerne for kærnerembedet (regnskabsforvaltningen).

I tagetagen blev der blandt andet indrettet kontorer for stadsingeniørembedet.

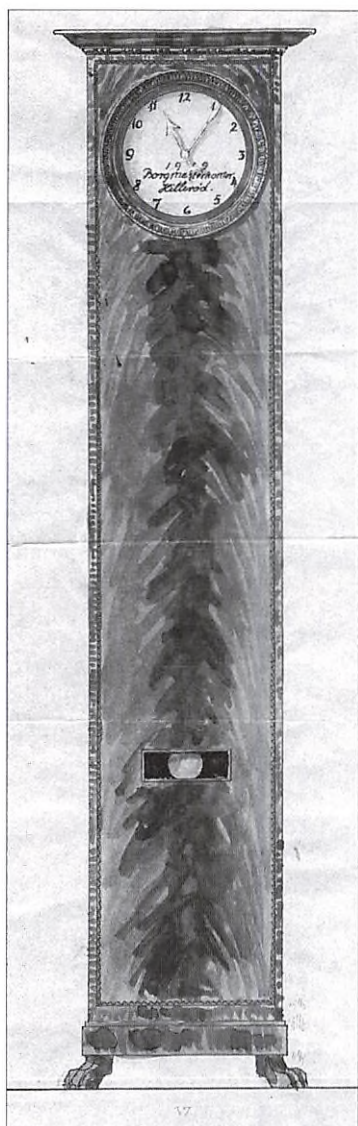
Nye møbler tegnet af Carl Lundqvist

Lokalerne blev forsynet med nyt inventar, de mere fornemme og repræsentative rum fik arkitekttegnede møbler i diverse træsorter.

Byrådet valgte til dette arbejde byens unge lovende arkitekt Carl Lundqvist. Lundqvist, der

Skrivebord til borgmesterkontoret, mahogni med drejede ben. Tegnet af arkitekt Carl Lundqvist april 1919.

Standur til borgmesterkontoret, mahogni med hvid skive. Tegnet af arkitekt Carl Lundqvist april 1919.

stammede fra Mariager, var uddannet på Kunstakademiet og kom til Hillerød i 1914-15.

De første arbejder i byen var en villa på Holmegårdsvej og hans eget hus på Københavnsvej, begge fra 1914.

Det første større projekt var tegningerne til et alderdomshjem for Hillerød kommune. Bygningen stod færdig i 1919 og er i dag østfløjen i det nuværende "Kirse-

bærbacken". Senere tegnede Carl Lundqvist utallige bygninger i Hillerød. Et af de tidlige større værker var Luthersk Missionsforenings Højskole fra 1922. Mest kendt er nok centralsygehuset fra 1942.

Samtidig med færdiggørelsen af alderdomshjemmet udarbejdede han i løbet af foråret 1919 tegninger til møblerne i den nye administrationsbygning i Helsingørsgade.

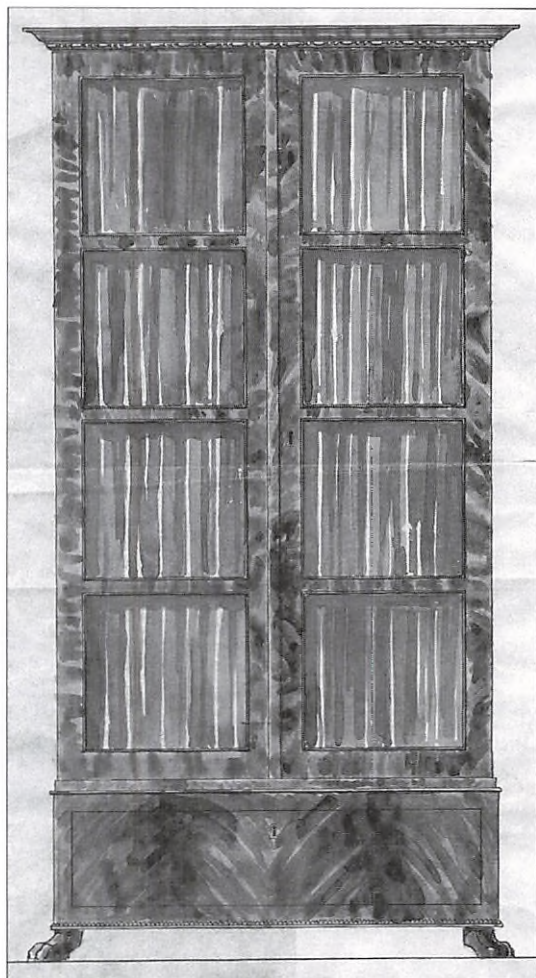
Møblerne blev udformet i tidens nyklassicistiske stil, dels i mahogni til borgmesterkontoret og vielsesrummet, dels i elmetræ til kæmnerkontoret. Der blev også fremstillet tegninger til mere beskedne møbler til de øvrige kontorer og gangarealer, samt en udvendig postkasse.

Heldigvis er nogle af disse møbler stadig bevaret, trods utallige flytninger inden for den kommunale administration. De, der er tilbage, er tilsyneladende alle endt på plejehjemmet Kirsebærbacken, hvor de endnu bruges af beboerne.

Museet har nu påbegyndt en registrering af disse og vil her i NoMus benytte lejligheden til at høre, om nogle af læserne kender noget til de manglende møbler?

Litt. og kilder

1. En stor tak til arkitekten Søren Lundqvist (barnebarn af Carl Lundqvist) for værdifulde oplysninger og udlån af tegningsmateriale mm.
2. Hillerød By udgivet af Frederiksborg Historiske Samfund, 1925.
3. Hillerødbogen redigeret af Anders Uhrskov, 1948.
4. Tidsskriftet Arkitekten nr. 1921.
5. Nyklassicismen i Købstæderne af Hans Erling Langkilde, 1986.
6. Byggesagsarkiv Teknisk Forvaltning.
7. Lokalhistorisk Arkiv, Hillerød.

Bogskab til borgmesterkontoret, mahogni med tværsprossede glasdøre. Tegnet af arkitekt Carl Lundqvist april 1919.

Sandsynlige jernaldergrave er blevet tvivlsomme

Finn Erik Kramer

I 1990 afdrev Frederiksborg Statsskovdistrikt en granbevoksning ved Femvejskorset i Søndre Gribskov. Herved fremkom et antal stenlægninger, som skovens folk skønnede kunne være noget specielt, og arkæologer blev derfor tilkaldt. Arkæologerne vurderede ved besigtigelsen, at der muligvis var tale om grave fra den yngre jernalder.

I vinteren og foråret 1990-91 fritlagdes ialt 19 stenlægninger, men der findes flere i området. Stenlægningerne fremtrådte ret forskellige. Mens nogle var regulære stencirkler af ensartede store sten, var andre blot koncentrationer af sten af uensartede størrelser. Arkæologerne vurderede dog, at disse kunne være anlæg, som var forstyrrede af senere menneskelige aktiviteter i skoven. Under alle omstændigheder stod det klart, at der var så meget system i stenlægningerne, at der ikke kunne være tvivl om, at de var anlagt af mennesker.

I 1990-91 blev enkelte af anlæggene sporadisk undersøgt, men der fremkom intet, som kunne bringe arkæologerne på sporet af anlæggenes funktion eller alder. Heller ikke afsøgning med metaldektektor gav noget resultat. Man valgte alligevel at frede området, hvor anlæggene ligger.

Et uløst mysterium

Den centrale del af Gribskov er fra et landbrugsøkonomisk synspunkt meget lidt interessant. Det er en fattig og stenet sand- og grusjord, som samtidig er et af

Fig. 1: Foto af det fritlagte anlæg 1991. Felterne på landmålerstokken er 20 cm. Den store sten til venstre i billedet er jordfast.

de mest kuperede områder i Nordsjælland. Isen har på disse kanter ved sin tilbagetrækning stået stille og efterladt et skarpt profileret landskab med vældige bakker - bl.a. de såkaldte israndslinier - og mange småsøer, som i dag er moser.

For nærværende forfatter var „jernaldergravpladsen“ midt i Gribskov en stadig kilde til undren og nysgerrighed. For når der er begravelser, må der jo også have boet mennesker i nærheden. Hvad kunne dog bevæge jernaldermenneskerne til at slå sig ned i dette fra et landbrugsmæssigt synspunkt så ugæstfrit område? I et overordnet bebyggelsesbillede ville det være uhyre interessant, hvis der skulle have været jernalderbebyggelser herinde i den nuværende, centrale Gribskov. Det ville nærmest pege mod, at

der i det østlige Nordsjælland havde været tæt bebyggelse i jernalderen, når et randområde som dette var blevet udnyttet.

De mange spørgsmål krævede efterhånden et svar. Museet ansøgte derfor i 1998 Skov- og Naturstyrelsen om og fik tilladelse til at prøveudgrave et af anlæggene, anlæg XVIII. Vi håbede, at der ved undersøgelsen ville fremkomme trækul i sikker fundsammenhæng. Hvis vi fandt trækul ville det godtnok ikke kunne sige noget om anlæggets funktion, men det ville ved en såkaldt kulstof¹⁴-datering kunne sige noget om anlæggets alder.

Anlæg XVIII

Anlæg XVIII var udvalgt, fordi man i 1991 var stødt på trækul ved fritlægningen, og fordi det efter fritlægningen fremtrådte ri-

meligt „uforstyret“. Det ligger lidt for sig selv i det fredede områdes nordøstlige del. Det har en rund til oval form med en største diameter på godt 2½ meter. Stencirklen bestod af ret ensartede hovedstore eller lidt større sten. Centralt i anlægget lå en større sten. En mindre stencirkel løber ind under stencirklen i den ene side og angiver et lignende ældre „anlæg“.

Et løst mysterium?

Undersøgelsen gennemførtes i august 1999 af Carsten Carstensen fra Frederiksborg Statsskovdistrikt og undertegnede. Vi havde forventet at skulle udgrave en større del af anlægget, men allerede efter at en søgegrøft på 2 m² var udgravet stod det klart, at dette ikke kunne være et jernalderanlæg.

I profilen fremtrådte nemlig nogle nedgravninger, som tydeligvis var af nyere dato. Nedgravningernes sider var lige og „knækket“ mellem side og bund stod helt skarpt. Fylden var mørkbrun og meget humusholdig, nærmest tørveagtig. I flere af nedgravningerne sås en stribe med trækul, som viste, at efter hullerne var gravet, var der foretaget en afbrænding af området. Såvel farven af fylden i nedgravningerne som deres form indikerer klart, at der er tale

om plante huller fra rational skovdrift.

Disse kunne imidlertid være gravet i anlægget sekundært, - men det var de ikke! Profilen viste nemlig også, at den centrale sten i anlægget og sten i stencirklen var placeret der **efter** at nedgravningerne var lavet - nedgravningerne lå tydeligvis ind under stenene.

Hvad er det så?

Til dette spørgsmål må jeg nok blive læserne et svar skyldigt - i hvert tilfælde tildels. Men jeg kan give et forslag til handlingsforløbet. Anlægget synes at være et resultat af to forskellige begivenheder, som dog ikke nødvendigvis behøver at være fjern fra hinanden i tid.

Først er der blevet gravet plante huller i forbindelse med tilplantning. For at give de nye planter en chance for ordentlig opvækst, har man brændt skovbunden af. Hvornår dette er sket vides ikke, men da von Langen indførte den rationelle skovdrift i 1760'erne, må det være efter dette tidspunkt.

På et senere tidspunkt er der blevet samlet sten i området. Hvorfor ved vi ikke. Det kan være sket i forbindelse med opførslen af de mange fredskovsdiger eller ved byggeri, men der er mange andre mulig-

heder. Mange steder i skovene ligger der stendyrer og rester af stendyrer langs skovvejene. Således også ved Femvejskorset, hvor fem skovveje mødes. Her har stenene så ligget og ventet på, at de blev afhentet. Ved de store anlægsprojekter, som f.eks. opførslen af de mange fredskovsdiger i begyndelsen af 1800-tallet, har stenindsamlingen sikkert været organiseret ned i mindste detalje. Måske dette er forklaringen på, at nogle af stenene er lagt i så pæne cirkler? De kan have udgjort „rammen“ for en stor og samlet stendyrge, så man ikke skulle trampe rundt i uordnede sten.

Det er gætterier - vi ved det ikke. Men hvis nogle af læserne skulle have kendskab til en beskrivelse af, hvordan man organiserede stenindsamlingen i skovene „i gamle dage“, hører jeg meget gerne om det. Måske findes forklaringen her - eller måske er det en helt anden?

For fuldstændighedens skyld skal tilføjes, at selv om Anlæg XVIII givetvis ikke var en jernaldergrav, kan det ikke udelukkes, at nogle af de andre er det - men sandsynligheden taler vist ikke længere derfor?

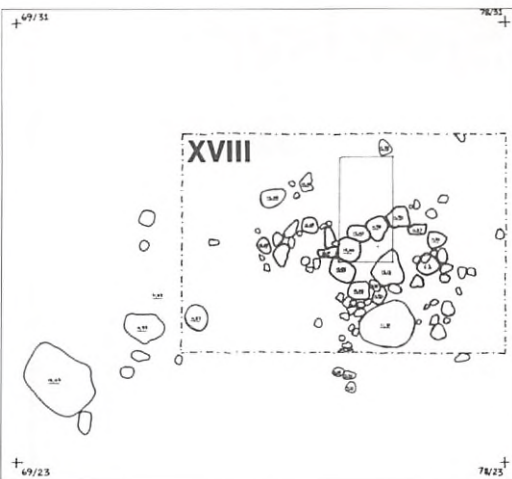

Fig 2: Tegning af det fritlagte anlæg 1991. Faldet fra 1999 er angivet med fuldt optrukket linie.

Fåret Ulla studerer udgravningen, uden at vi dog helt forstod hendes højtlydte tolkning. Foto forfatteren.

Foredrag på Nødebo Kro

Mandag den 28. februar kl. 20.00
museumsinspektør, Dr. Annette Hoff, Horsens Historisk Museum:

Lov og landskab. I 1998 forsvarede Annette Hoff sin doktor-disputats om det agrare landskab på overgangen fra oldtid til nutid. Disputatsen er en spændende indføring i Landskabslovenes bidrag til forståelsen af landbrugs- og landskabsudviklingen i Danmark i vikingetiden og middelalderen.

Annette Hoff's arbejde er ganske usædvanligt, fordi det spænder på tværs af adskillige fagdiscipliner (arkæologi, historie, filologi og retsvidenskab). Vi kommer tæt på datidens mennesker, når lovene fortæller om mordbrand, retsstridigheder eller oppløjning af veje. Annette Hoff er en foredragsholder, vi glæder os meget til at byde velkommen på Nødebo Kro.

Mandag den 13. marts kl. 20.00
museumsdirektør mag. art. Birgitte Wistoft Post & Tele Museum København.

Fra Postbud til Guldæg - En historie om Christian IV's postvæsen og alt det, der fulgte.

Chr. IV oprettede i 1624 det offentlige postvæsen som i løbet af 1700-årene blev en god indtægtskilde. Senere i 1800-årene kom telegraphen, og televæsenet udvikledes. Kommunikationsformerne blev i 1900-årene kraftigt ændret, især inden for det sidste årti, hvor ny teknologi nu er ved at revolutionere hele kommunikationssystemet.

Alt dette og ikke mindst perspektiverne for fremtiden vil Birgitte Wistoft fortælle om på Nødebo Kro.

Indkaldelse til ordinær generalforsamling

Ordinær generalforsamling i
Nordsjællandsk Museumsforening afholdes
onsdag den 23. februar 2000
i Søjlehallen på Sophienborg.
Generalforsamlingen starter kl. 19.30.

Dagsorden ifølge vedtægterne:

1. Valg af dirigent.
2. Formanden og museumslederen aflægger beretning.
3. Kassereren fremlægger reviderede regnskaber til godkendelse.
4. Fremlæggelse af budgetter og fastlæggelse af kontingent til foreningen.
5. Indkomne forslag.
6. Valg af bestyrelsesmedlemmer og to suppleanter.
På valg til bestyrelsen er Birthe Skovholm, Bent Aaby, Bent Christoffersen og Kim Aaris-Sørensen.
Grethe Post er på valg som suppleant.
Alle er villige til genvalg.
7. Valg af to revisorer.
8. Eventuelt.

Forslag til nye bestyrelsesmedlemmer/suppleanter samt forslag til dagsordenens punkt 5 afleveres skriftligt til formanden Helge S. Bek, Ebbas Allé 12, Nødebo, 3480 Fredensborg senest 8 dage før generalforsamlingen.

I pausen inden foredraget er der kaffebord. Øl og sodavand kan købes.

Efter kaffebordet er der foredrag ved forskningslektor Pia Bennike, Københavns Universitet:

Vilhelm Møller-Christensens betydning for middelalderens sygdomsforskning.

Pia Bennike vil bl.a. komme ind på Møller-Christensens forskning i spedalskhed ud fra skeletmaterialet fra Æbelholt og spedalskhedskirkegården i Næstved - en forskning som gjorde Møller-Christensen verdensberømt. Der vises også lysbilleder fra Møller-Christensens udgravninger på Æbelholt. Foredraget med spørgetid forventes at vare ca. en time så vi kan slutte ca. kl. 22.15.

Vel mødt!
Bestyrelsen

Indkaldelse til ordinær generalforsamling

**onsdag den 23. februar 2000 kl. 19.30
i Søjlehallen på Sophienborg.**

Se nærmere omtale på side 15

Bus 734 og 735 fra Hillerød Station stopper på Tulstrupvej ved Falkevej.
Bybus 702 fra Hillerød Station (Sophienborgbussen).

Til kalenderen

Bymuseet:	1. maj - 31. oktober, tir. - søn., kl. 11-16. Bus: 701/702
Husmandsstedet:	1. maj - 31. oktober, tir. - tor., lør. og søn., kl. 11-16. Bus: 702/734/735/324
Æbelholt Kloster:	1. maj - 31. oktober, tir. - søn., kl. 11-16. Bus: 324
Festweekend:	I anledning af museets jubilæum afholdes den 13.-14. maj (program under udarbejdelse).
Frederiksborgskuet:	Afholdes den 27.-28. maj, kl. 10 - 17 på Sophienborg.
Farmers Day:	Afholdes den 19.-20. august, kl. 10 - 17 på Sophienborg.

